

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/96

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

KÜRESEL KRİZ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN ENERJİ KORİDORU OLMA KONUMU: GÜNEY DOĞAL GAZ KORİDORU

Müslüme Narin

Bu çalışma "KÜRESEL BUNALIM VE KARADENİZ BÖLGESİ EKONOMİLERİ", başlığı ile Doç.Dr. Elif AKBOSTANCI ve Doç.Dr. Oya S. ERDOĞDU editörlüğünde hazırlanan ve 2011 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Ekim, 2012

Küresel Kriz Sürecinde Türkiye'nin Enerji Koridoru Olma Konumu: Güney Doğal Gaz Koridoru

*Müslüme Narin**

1. GİRİŞ

Tüm dünyada ve Avrupa'da doğal gaz tüketimi hızla artmasına karşın, doğal gaz kaynakları ancak dünyanın belirli bölgelerinde bulunmaktadır. Özellikle doğal gazda ithalata bağımlı olan Avrupa ülkeleri ve Türkiye'nin gelecekte bu bağımlılığının daha da artması beklenmektedir. Dolayısıyla arz güvenliğinin sağlanabilmesi için kaynak çeşitlendirmeye gidilmesi kaçınılmazdır.

2006 yılından bu yana Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz krizi, gerek Avrupa ülkelerini gerekse de Türkiye'yi endişelendirmiş ve güvenilir enerji kaynakları arayışına yönlendirmiştir. Rusya dışında başka bir hattan Avrupa'ya doğal gaz getirecek projeler geliştirilmeye başlanmıştır. Hazar ve Körfez bölgesi çıkışlı, Orta Doğu bağlantılı ve Türkiye'den geçen doğal gaz koridoru oluşturulmasına ilişkin çalışmalar hızlanmıştır.

Bu çalışmalar doğrultusunda 8 Mart 2009'da Prag'da "Güney Koridoru Zirvesi" düzenlenmiştir. AB üyesi ülkeler ile Azerbaycan, Gürcistan, Mısır Arap Cumhuriyeti ve Türkiye temsilcilerinin katıldığı bu zirvenin ardından ortak bir bildiri imzalamışlardır.

Çalışmamızın amacı, doğal gazda Türkiye'nin enerji koridoru olma konumunu ve bu koridorun sağlayacağı yararları incelemektir. Bu doğrultuda öncelikle dünyada ve Avrupa Birliği'nde doğal gaz rezervleri, tüketimi, üretimi ve ticaretine yer verilecek, daha sonra Türkiye'nin doğal gaz gereksinimi ve Avrupa'ya transit gidecek doğal gazda Türkiye'nin rolü incelenecektir. Daha sonra güney koridorunun Türkiye, Avrupa ve doğal gaz tedarikçisi ülkelere sağlayacağı ortak yararlar üzerinde durulacak ve son olarak da Nabucco projesindeki yeni gelişmeler tartışılacaktır.

2. DÜNYADA VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DOĞAL GAZ REZERVLERİ, TÜKETİMİ, ÜRETİMİ VE TİCARETİ

2.1. Dünyada Doğal Gaz Rezervleri, Tüketimi ve Üretimi

Dünya doğal gaz rezervi 2008 yılında 185 trilyon metreküp düzeyindedir. Bu rezervlerin%53,2'si Rusya, İran ve Katar'da, diğer %46,8'i ise Türkmenistan, Suudi Arabistan, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Endonezya ve diğer birkaç küçük ülkede bulunmaktadır. Dünya doğal gaz rezervlerinin %3,2'si Avrupa'da, %1,6'sı ise Avrupa Birliği (EU27)'nde (yalnızca Danimarka, Almanya, İtalya, Hollanda, Polonya, Romanya ve İngiltere'de düşük düzeyde) yer almaktadır. (Tablo 1). Diğer Avrupa Birliği ülkelerinde doğal gaz ne yazık ki bulunmamaktadır (BP, 2009: 22).

Tablo 1. Dünyada Doğal Gaz Rezervlerinin Ülkelere Göre % Dağılımı (2008)

Ülke	Trilyon Metre Küp	%	Ülke	Trilyon Metre Küp	%
Rusya	43,30	23,4	Danimarka	0,06	
İran	29,61	16,0	Almanya	0,12	0,1
Katar	25,46	13,8	İtalya	0,12	0,1
Türkmenistan	7,94	4,3	Hollanda	1,39	0,8
Suudi Arabistan	7,57	4,1	Norveç	2,91	1,6
ABD	6,73	3,6	Polonya	0,11	0,1
Birleşik Arap Emirlikleri	6,43	3,5	Romanya	0,63	0,3
Nijerya	5,22	2,8	İngiltere	0,34	0,2
Cezayir	4,50	2,4	Avrupa Toplam	5,68	3,2

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İktisat Bölümü

Endonezya	3,18	1,7	Avrupa Birliği	2,87	1,6
Irak	3,17	1,7			
Norveç	2,91	1,6			
Avusturalya	2,51	1,4			
Çin	2,46	1,3			
Malezya	2,39	1,3			
Mısır	2,17	1,2			
Kazakistan	1,82	1,0			
Kuveyt	1,78	1,0			
Diğer	25,87	13,9			
Dünya Toplam	185,02	100,0			

Kaynak: BP (2009), Statistical Review of World Energy 2009, s.22.

Küresel olarak 1998-2008 döneminde doğal gaz tüketimi yıllık ortalama %2,5, AB'nin %1,5 ve OECD ülkelerinin ise %1,7 oranında artmıştır (BP, 2009: 27). 2007 yılında 2938 milyar metreküp olan dünya doğal gaz tüketimi, 2008 yılında %2,5 artarak 3018,7 milyar metreküpe ulaşmıştır. Doğal gazın %37,8'i Avrupa ve Avrasya bölgesinde, %27,6'sı ise Kuzey Amerika'da tüketilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Bölgeler İtibariyle Doğal Gaz Tüketimi ve Toplam İçerisindeki Payı

Milyar metreküp	2007	2008	2007'ye göre değişim	Toplam içindeki payı %
Kuzey Amerika	812,4	824,4	1,3%	27,6%
Güney ve Merkezi Amerika	137,9	143,0	3,5%	4,7%
Avrupa ve Avrasya	1138,3	1143,9	0,2%	37,8%
Orta Doğu	303,3	327,1	7,6%	10,8%
Afrika	89,2	94,9	6,1%	3,1%
Asya Pasifik	456,8	485,3	5,9%	16,0%
Toplam Dünya	2938,0	3018,7	2,5%	100,0%
Avrupa Birliği	480,9	490,1	1,6%	16,2%
OECD	1466,7	1494,3	1,7%	49,7%
Eski Sovyetler Birliği	615,1	609,6	-1,2%	20,1%
Diğer yükselen piyasa ekonomileri	856,1	914,9	6,6%	30,2%

Kaynak: BP (2009), Statistical Review of World Energy 2009, s.27.

Doğal gaz üretimi ise 2007 yılında 2945,3 milyar metreküpten %3,8 oranında artarak 2008 yılında 3065,6 milyar metreküpe ulaşmıştır. Doğal gaz üretiminin bölgeler itibarıyla dağılımında en büyük payın yine Avrupa ve Avrasya bölgesinde olduğu görülmektedir (Tablo 3). Dünya doğal gazın büyük bölümünü Rusya (%19,6), ABD (%19,3), Kanada (%5,7), İran (%3,8), Cezayir (%2,8), Katar (%2,5), Suudi Arabistan (%2,5) ve Çin (%2,5) üretmektedir (BP, 2009: 24).

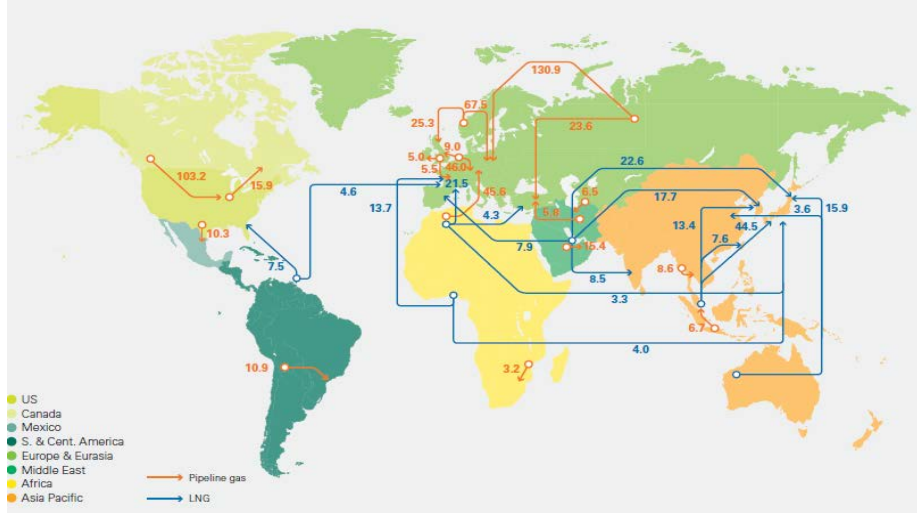
Tablo 3. Bölgeler İtibariyle Doğal Gaz Üretimi ve Toplam İçerisindeki Payı

Milyar metreküp	2007	2008	2007'ye göre değişim	Toplam içindeki payı
Kuzey Amerika	778,7	812,3	4,1%	26,7%
Güney ve Merkezi Amerika	155,0	158,9	2,2%	5,2%
Avrupa ve Avrasya	1053,3	1087,3	2,9%	35,4%
Orta Doğu	357,6	381,1	6,3%	12,4%
Afrika	204,4	214,8	4,8%	130,1
Asya Pasifik	396,3	411,2	3,5%	13,4%
Toplam Dünya	2945,3	3065,6	3,8%	100,0%
Avrupa Birliği	187,5	190,3	1,2%	6,2%
OECD	1092,1	1136,6	3,9%	37,3%
Eski Sovyetler Birliği	772,2	793,7	2,5%	25,8%
Diğer yükselen piyasa ekonomileri	1081,1	1135,3	4,7%	36,9%

Kaynak: BP (2009), Statistical Review of World Energy 2009, s.24.

OECD ülkeleri ve Avrupa Birliği ülkelerinin 2008 yılında doğal gaz üretimi, tüketimini karşılamamakta ve bu ülkelerin doğal gazda dışa bağımlılıkları devam etmektedir. 2008 yılı itibarıyla dünya genelinde büyük ticari hareketler milyar metreküp olarak Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1 Dünya Genelinde Doğal Gaz Ticareti (2008 Milyar Metreküp)

Kaynak: BP (2009), Statistical Review of World Energy 2009, s.31.

2.2. Avrupa Birliği’nde Doğal Gaz Rezervleri, Tüketimi ve Arz Kaynakları

AB’de hem doğal gaz rezervi hem de doğal gaz üretimi son derece düşük düzeydedir. 2008 yılında doğal gaz rezervi dünya doğal gaz rezervinin %1,6’sını (Tablo 4), doğal gaz üretimi ise %6,2’sini (Tablo 5) oluşturmaktadır. Oysa doğal gaz tüketimi 2008 yılı için %16,2 düzeyinde gerçekleşmiş, bu tüketimin büyük bir kısmı da ithal edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 4. AB Doğal Gaz Rezervi (Trilyon Metreküp)

	Dünya	AB	Payı %
1988	109,72	3,65	3,3
1998	148,01	3,77	2,5
2007	177,05	2,91	1,6
2008	185,02	2,87	1,6

Kaynak: BP (2009), Statistical Review of World Energy 2009, s.22.

Tablo 5. AB Doğal Gaz Üretimi ve Tüketimi

Milyar metreküp	2007	2008	2007’ye göre değişim %	2008 Toplam içindeki payı %
Tüketimi	480,9	490,1	1,6	16,2
Üretimi	187,5	190,3	1,2	6,2
İthalatı	293,4	299,8	2,2	-

Kaynak: BP (2009), Statistical Review of World Energy 2009, s.24-27.

Ayrıca Avrupa’da birincil enerji tüketimi içerisinde doğal gaz tüketiminin payı artarak 2030 yılında %30’1’e ulaşması beklenmektedir.¹ Doğal gazın, etkinliği yüksek teknolojilere sahip olması ve yeşil özellikler taşıması nedeniyle AB’nin yakıt seçiminde payının artırılması planlanmaktadır. AB’nin enerji politikaları çerçevesinde sürdürülebilir enerjinin sağlanmasında önemli bir rol oynayacak olan doğal gazın tüketiminin 2030 yılına kadar %43 artması beklenmektedir (Eurogas, 2007: 2).

¹ Bu pay 2005 yılında %24,1 düzeyindedir (Eurogas, 2007: 2).

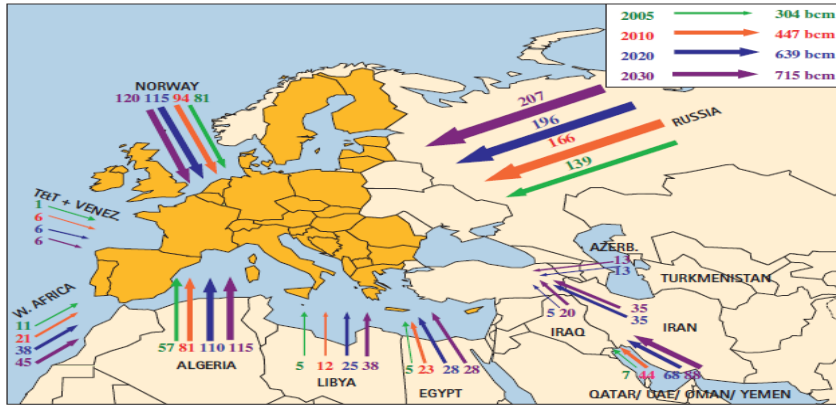
Avrupa'ya kendi üretiminin dışında, temel olarak dört kaynaktan doğal gaz gelmektedir. Bunlar 2008 yılı itibarıyla Rusya (ithalatın %39,46), Norveç (%29,57), Cezayir (%16,22) ve Nijerya (%4,35) olarak sıralanmaktadır (Tablo 6). Arz kaynaklarının oranları, coğrafik olarak uzaklık nedeniyle üye ülkelerde farklılık göstermektedir. İtalya, Fransa ve Portekiz gibi Akdeniz ülkelerinde Cezayir'in doğal gazı hâkim rol oynarken, Merkezî Avrupa'da özellikle Almanya ve yeni üye ülkelerde Rusya'nın hâkimiyeti bulunmaktadır. Hatta yeni AB üyesi ülkelerin Rusya'ya bağımlılığının AB-15'den daha fazla olduğu da görülmektedir.

Tablo 6. AB-27'nin 2008 Yılında Doğal Gaz İthalatı (Kaynak Ülkelere Göre)

Ülkeler	Miktar Milyar metreküp	%
Rusya	123,80	39,46
Norveç	92,78	29,57
Cezayir	50,88	16,22
Nijerya	13,65	4,35
Libya	9,87	3,15
Katar	7,89	2,51
Mısır	6,28	2,17
Trinidad ve Tobago	5,03	1,60
Diğerleri	3,58	1,14
Toplam	313,76	
Boru hattı ile ithal edilen	264,49	
Rusya	123,80	
Norveç	92,78	
Cezayir	35,75	
Libya	9,87	
Diğerleri	2,79	
LNG ithalatı	49,04	
Cezayir	15,13	
Nijerya	13,65	
Katar	7,89	
Mısır	6,28	
Trinidad ve Tobago	5,03	
Diğerleri	0,79	

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ve OECD; Avrupa Birliği (AB), Balkanlar, Türkiye ve Norveç'te 2005 yılında 200 milyar metreküp olan doğal gaz tüketiminin 2030 yılında 500-600 milyar metreküpe çıkacağını öngörmektedir. Bu büyüme ithalata bağımlılığı da artıracak ve 2030 yılında ithalat %84'e ulaşacaktır. İthalata bağımlılıktaki artış, doğal gazın petrolün yerine ikame edilmesiyle açıklanmaktadır (Nies, 2008: 44).

Şekil 2 Avrupa'ya Doğal Gaz İhraç Edecek Potansiyel Üreticiler

Kaynak: European Commission (2007), Energy Corridors European Union and Neighbouring countries, s.20.

Avrupa Komisyonu'nun 2007 yılındaki raporunda; AB, İsviçre ve Balkan ülkelerine uzun dönemde potansiyel doğal gaz arz kaynakları değerlendirilmiştir (Şekil 2). Potansiyel arz, doğal gaz üreten ülkelerin belirli bir zamanda Avrupa'ya ihraç edebileceği maksimum doğal gaz miktarını göstermektedir. Bu değerlendirme; rezervler ve kaynaklara ilişkin jeolojik, ülkeler ve şirketlerin stratejileri ve planları, dünya doğal gaz piyasalarındaki gelişmeler olduğu kadar jeopolitik ve kurumsal bilgilere dayanılarak hazırlanmıştır.

3. TÜRKiYE’NİN DOĞAL GAZ GEREKSİNİMİ

Türkiye doğal gaz üreticisi bir ülke olmadığından, gereksinim duyduğu doğal gazı ithal etmektedir. Türkiye’nin 1987 yılından itibaren doğal gaz ithalatı istikrarlı bir biçimde artış göstermiştir (Tablo 7). Ekonomik büyümeye bağlı olarak yakın gelecekte de doğal gaz ithalatının önemli ölçüde artacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 7. Türkiye'nin Doğal Gaz ve LNG İthalatı (Milyon Metre Küp)

Yıllar	Doğal gaz	LNG	Toplam
1987	433	-	433
1988	1.136		1.136
1989	2.986		2.986
1990	3.246		3.246
1991	4.031		4.031
1992	4.430		4.430
1993	4.952		4.952
1994	4.957	418	5.375
1995	5.560	1.298	6.858
1996	5.524	2517	8.041
1997	6.574	3.300	9.874
1998	6.539	3.694	10.233
1999	8.693	3.665	12.358
2000	10.080	4.742	14.822
2001	11.046	5.322	16.368
2002	12.272	5.352	17.624
2003	16.195	4.993	21.188
2004	17.903	4.271	22.174
2005	22.147	4.881	27.028
2006	25.339	5.402	30.741
2007	30.593	5.867	36.450
2008	32.200	5.593	37.793

Kaynak: BOTAŞ, Doğal Gaz, 2009.

BOTAŞ'a göre, Türkiye'nin 2009 yılında yaklaşık 41 milyar metre küp olması beklenen doğal gaz talebi 2020 yılına kadar yaklaşık 66 milyar metre küpe çıkacaktır. Ancak ek ithalat sözleşmeleri olmadan Türkiye, 2020 yılına kadar yaklaşık 41 milyar metre küp doğal gaz tedarik edebilecektir. 2015 yılına kadar Rusya'dan boru hattı yoluyla gelen doğal gaz ve Cezayir'den LNG ithalat sözleşmelerinin sona ermesiyle 15 milyar metre küp civarında bir açığı olacağı tahmin edilmektedir (Tablo 8).

Tablo 8. Türkiye Doğal Gaz Talep Tahmini ve Kontrata Bağlanmış Arz Miktarları (Milyon Metre Küp)

Yıllar	2009	2010	2015	2020
Rusya (batı)	6.000	6.000	0	0
Rusya (ilave)(batı)	8.000	8.000	8.000	8.000
Rusya (Karadeniz hattı)	14.000	16.000	16.000	16.000
İran	9.556	9.556	9.556	9.556
Azerbaycan	6.600	6.600	6.600	6.600
Türkmenistan*	0	0	0	0
Cezayir LNG	4.444	4.444	0	0
Nijerya LNG	1.338	1.338	1.338	1.338
Toplam Arz	49.938	51.938	41.494	41.494
Toplam Talep	49.903	43.806	56.183	65.867

* Bu proje şu anda bekleme döneminindedir. Kaynak: BOTAŞ, Doğal Gaz, 2009.

Türkiye doğal gaz ithalatında ağırlıklı olarak Rusya'ya bağımlıdır. Bu bağımlılığın uzun süre devam edeceği görülmektedir. BOTAŞ ile Gazprom arasında 2012 yılında sona erecek

doğal gaz alım kontratlarının yenilenmesi üzerine görüşmeler sürmektedir. İlk göstergelere göre Rusya, 2015 yılından sonra Türkiye'ye ek doğal gaz sağlayabilecektir.

Türkiye'nin doğal gazda karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun "al ya da öde" sözleşmelerine bağlanmış olan yüksek fiyatlı ve Türkiye'nin satın alması bile parasını ödemek zorunda kalacağı doğal gaz anlaşmalarıdır. Ayrıca termik santrallerinin kullanacağı doğal gaz için, 15 yıl ile 30 yıl arasında değişen anlaşmalar yapılmıştır. BOTAŞ'ın imzaladığı bu anlaşmalara Hazine de garanti vermiştir. Öte yandan BOTAŞ tarafından yapılan doğal gaz talep tahminleri de çok sık değişmektedir. Sürekli değişen ve çok abartılı doğal gaz tahminleri yüzünden milyarlarca dolarlık alım anlaşması imzalanmıştır (Narin, 2008: 53).

4. AVRUPA'YA TRANSİT DOĞAL GAZDA TÜRKİYE'NİN ROLÜ

2006 yılından bu yana hemen hemen her yılın sonunda Rusya ile Ukrayna arasında doğal gaz krizi yaşanmaktadır. İki ülke arasında yaşanan bu sorunlar, doğal gaz ithalatçısı konumunda olan Avrupa ülkeleri ile Türkiye'yi de etkiler hale gelmiştir. Özellikle Ocak 2009'da iki ülke arasında yaşanan sorunlar, Rusya'nın güvenilir doğal gaz teminatçısı ülke, Ukrayna'nın ise güvenilir geçiş ülkesi konumuna zarar vermiştir.

2009 yılı Ocak ayındaki sorunlar, 2008 yılı Ağustos ayında Rusya ile Gürcistan arasındaki çatışmayı izlemiştir. Bu kısa savaş, AB ülkeleri %40'ları aşan ölçüde doğal gaz ithalatında bağımlı olduğu Rusya ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye mecbur bırakmıştır. Dolayısıyla AB'ye üye ülkeler güvenilir alternatif enerji kaynakları arayışına yönelmiştir. Rusya dışında başka bir hattan Avrupa'ya doğal gaz getirecek projeler geliştirilmeye başlanmıştır. Rusya, Norveç ve Kuzey Afrika'dan AB üyesi ülkelere gelen üç koridorun dışında, Hazar ve Körfez bölgesi ile Orta Doğu bağlantılı ve Türkiye'den geçen "dördüncü" ya da "güney" doğal gaz koridoru oluşturulmasıyla ilgili çalışmalar hızlanmıştır.

Güney Koridoru; Hazar Bölgesi'nden, Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşması planlanmış enerji tedarik rotasıdır. Bu rota; Türkmenistan'dan Azerbaycan'a ulaşacak, Trans-Hazar Boru hattı ile Türkiye'den Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya topraklarında sona ermesi planlanan Nabucco doğal gaz boru hattını kapsamaktadır.

AB enerji kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla bu enerji hattı, 2007 yılında AB Bahar Konseyi tarafından onaylanmış, Hazar ve Orta Asya rotası olarak kabul edilmiştir. Bu kaynaklara ulaşmaktaki kazancı, enerji arzında kesinti olmadan AB'nin esnekliğini artırmaya yardımcı olacaktır.

Dördüncü koridorun parçası olan doğal gaz boru hatlarının çoğu, Türkiye'de kesişmektedir. Bu boru hatlarının tamamının inşa edilerek tam kapasite faaliyete geçmesi durumunda Avrupa'ya yıllık 95 milyar metreküp doğal gaz iletilecektir (Tablo 9).

Tablo 9 Dördüncü Doğal Gaz Koridoru

	Güzergâh	Başlangıç kapasitesi	Bitiş kapasitesi	Kaynak:
Nabucco	Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya	8 milyar metreküp/yıl 2014 yılında?	31 milyar metreküp/yıl 2019 yılına kadar?	Winrow, Gareth M. (2009), Problems and Prospects for the "Fourth Corridor": The Positions and Role of Turkey in Gas Transit to Europe, s. 2.
ITGI	Türkiye-Yunanistan-İtalya*	3,5 milyar metreküp/yıl 2007 yılında	12 milyar metreküp/yıl 2013 yılına kadar?	* Türkiye-Yunanistan bölümü faaliyettedir.
TAP**	Türkiye-Yunanistan-Arnavutluk-İtalya	10 milyar metreküp-yıl 2012 yılında?	20 milyar metreküp/yıl ???	** Boru hattı Selanik'ten başlıyor, ancak doğal gaz Yunanistan'a başlangıçta Türkiye
Beyaz Akım	Gürcistan-Romanya-Merkezi Avrupa ya da Gürcistan-Ukrayna-Merkezi Avrupa ya da Gürcistan-Ukrayna-Romanya-Merkezi Avrupa	8 milyar metreküp/yıl 2015 yılında?	32 milyar metreküp/yıl ???	

üzerinden ulaştırılacaktır.

Dolayısıyla dikkatler, Türkiye topraklarından geçecek Nabucco projesini gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bununla beraber Türkiye-Yunanistan-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesinin ilk aşaması, ITG (Interconnector Turkey-Greece) boru hattıdır. Bu hattın 2007 yılından bu yana hayata geçmesiyle Hazar Bölgesi'ndeki Azeri Şah Deniz doğal gazının küçük bir kısmı Türkiye üzerinden Yunanistan'a taşınmaktadır. Bu doğal gaz, 20 milyar metreküp/yıl kapasiteli Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı (South Caucasus Pipeline, SCP) ile Türkiye'ye ulaşmaktadır. İkinci aşamasında ise ITG hattını İtalya'ya bağlamak üzere ITGI hattına yönelik planlar geliştirilmiştir.

Trans-Adriyatik Boru Hattı Projesi (TAP) Türkiye-Yunanistan-Arnavutluk-İtalya bağlantılıdır. ITGI ve TAP'ın gerçekleştirilmesi, Türkiye doğal gaz boru hattı şebekesinin genişlemesine bağlıdır.

Beyaz Akım Projesi ile doğal gaz boru hattının Türkiye devre dışı bırakılarak Gürcistan'dan Avrupa'ya bağlanması planlanmaktadır. Ancak Ukrayna ile sorunların gelecekte de yaşanacağı öngörüsüyle bu boru hattının inşa edilmesi pek de olası görünmemektedir. Gerek doğal gaz kaynakları, gerekse de hedeflenen piyasalardaki yatırımcılar açısından tam bilgi olmaması nedeniyle Beyaz Akım Projesi; Nabucco, ITGI ve TAP'dan daha az avantajlı durumdadır. Rusya şiddetle Türkiye'yi devre dışı bırakacak ve Rusya doğal gazını Avrupa'ya bağlayacak Güney Akım Projesi'nin gerçekleşmesi için lobi oluşturmaktadır.

24-25 Nisan 2009 tarihinde Sofya'da düzenlenen "Avrupa için doğal gaz: Güvenlik ve Ortaklık" zirvesinde konuşan Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Avrupa'nın doğal gaz arz güvenliğinde Türkiye'nin coğrafi açıdan stratejik ülkelerden biri olduğunu ve Türkiye'nin doğal gazda Avrupa'nın dördüncü ana arteri olmasının ana hedefleri arasında bulunduğunu belirtmiştir (Gül, 2009). Son yıllarda Türkiye'nin önemli bir enerji merkezi olması çok konuşulmuş olmasına karşın tam olarak ne yapılacağı konusunda belirsizlik hâlâ sürmektedir.

Sofya'daki zirveden sonra 8 Mayıs 2009 tarihinde Prag'da "AB Güney Koridoru Zirvesi" toplanmıştır. Bu zirveye AB üyesi ülkeler ile Azerbaycan, Gürcistan, Mısır Arap Cumhuriyeti ve Türkiye temsilcileri katılarak zirvenin ardından ortak bildiri imzalamışlardır. Bu bildiriye imza atan ülkeler güney koridorunu destekleyen planlar üzerinde çalışma yapacaklar, AB üye ülkeleri ve Türkiye Nabucco üzerine sürdürdükleri görüşmeleri sonlandıracaklar, ITGI projesinde ilgili ülkeler ilerleme kaydedeceklerdir. Yine AB ile Irak'ın öncelikle bir Mutabakat Belgesi imzalayacakları, ayrıca AB ve Mısır'ın, Mısır'daki doğal gaz rezervlerine yönelik projeleri üzerine işbirliği yapacakları bildiride yer almaktadır (EU2009.CZ, 2009). Ancak bu bildiriye karşın AB, küresel kriz yüzünden bu projeler için yeterince kaynak ayıramayacağını bildirmiştir.

5. GÜNEY KORİDORU: TÜRKİYE-AVRUPA DOĞAL GAZ TEDARİKÇİSİ ÜLKELERİN ORTAK YARARLARI

Günümüzde Avrupa doğal gaz piyasası ile Orta Doğu ve Hazar Bölgelerindeki doğal gaz rezervleri doğrudan bağlantılı bulunmamaktadır. Doğal gazda ithalata bağımlı olan Avrupa'nın gelecekte bu bağımlılığı daha da çok artacaktır. AB doğal gazı, ağırlıklı olarak Rusya, Norveç, Cezayir ve Nijerya'dan ithal etmektedir. Dolayısıyla arz güvenliğinin sağlanabilmesi için AB'nin kaynak çeşitlendirmesine gitmesi gerekmektedir. Orta Doğu ve Hazar Bölgelerinde ise önemli doğal gaz rezervleri bulunmakta, ancak bu bölgelerden günümüzde Avrupa'ya doğrudan doğal gaz ihracatı yapılmamaktadır. Avrupa'ya boru hattı ile doğal gaz sağlayacak Güney Koridoru, Orta Doğu ve Hazar Bölgelerine, transit ülkelere ve Avrupa'ya birçok yarar sağlayacaktır (Ellis, 2009).

5.1. Güney Koridorunun Potansiyel Tedarikçi Ülkelere Sağlayacağı Yararlar

Azerbaycan Şah Deniz ve diğer kaynaklarından gelen doğal gazı Avrupa'ya ihraç edebilecektir. Türkmenistan, Rusya dışında Çin'e ve bu proje ile de Avrupa'ya doğal gaz ihraç ederek ihracatını çeşitlendirme stratejisi izlemektedir. Ayrıca Hazar bölgesinde ihracatı gerçekleştirecek altyapının oluşturulması da Türkmenistan için yararlı olacaktır. Kazakistan, batıda ve Hazar bölgesinde bulunan büyük doğal gaz kaynaklarını Türkmenistan üzerinden ihraç edebilecektir. Rusya, Güney Urallar'dan ve Merkezî Asya'dan gelen doğal gazları, Nabucco üzerinden Avrupa'ya daha ekonomik olarak taşıyabilecektir. İran, gelecekte büyük doğal gaz ihracat potansiyeline sahip bir ülke olmasına karşın, şu an itibarıyla sahip olduğu boru hattı kısıtlıdır. Bu doğrultuda arama, geliştirme ve üretim yatırımı (upstream investment) gerekmektedir. Ayrıca İran'ın uluslararası siyasi durumunda da sorunlar bulunmaktadır. Irak, Kuzey ve Batı Irak'tan gelecek doğal gazı, Türkiye üzerinden Nabucco'ya ulaştırmak için doğal gaz yatırımlarını artırabilecek ve doğal gaz boru hatlarını da geliştirebilecektir. Mısır ise doğal gazını Arap Doğal Gaz Boru Hattı yoluyla Türkiye'ye, buradan da Nabucco ile Avrupa'ya ihraç edebilecektir.

5.2. Güney Koridorunun Kaynak Ülkelere Sağlayacağı Yararlar

Güney koridoru; doğal gazda talep ve fiyat güvenliği sağlayacak, yabancı yatırım ile ekonomik gelişmeye katkıda bulunacak, bilgi transferi gerçekleştirecek, ayrıca politik ve sosyal etkiler de sağlayacaktır (Ellis, 2009: 3).

Talep ve fiyat güvenliği: Doğal gaz ihraç yolları ve talep piyasası çeşitlendirilecek, aracısız ve birden çok doğal gaz alıcısı olacak, uzun vadeli “al ya da öde” sözleşmeleri yaygınlaşacak, şeffaf fiyat kriterleri ile net-back fiyat² uygulanacaktır.

Yabancı yatırım ve ekonomik gelişme: Doğal gaz satışından elde edilen döviz gelirleri artacak, enerji kesimine (upstream oil and gas, power generation, gas distribution networks, etc.) yönelik yabancı yatırımları daha çok teşvik edecektir.

Bilgi transferi: Uluslararası ve Avrupa enerji şirketleri, uzmanlık, deneyim, eğitim ve yerel istihdam olanakları sağlayabilecektir.

Politik ve sosyal etkiler: Avrupa ve komşu ülkelerle bağlantı, karşılıklı bağımlılık yaratacak, bölgesel kalkınmayı teşvik ederek, istihdam ve bilgi transferi sağlayacaktır.

5.3. Güney Koridoru Açıldığında Türkiye'ye Sağlayacağı Yararlar

Güney koridoru gerçekleştiğinde Türkiye'ye arz güvenliği, doğal gaz fiyat güvenliği ve şeffaflık, doğal gaz piyasası likiditesi, yabancı yatırımlar ve gelirler, politik ve sosyal etkiler gibi çeşitli açılardan yararları olacaktır.

Arz güvenliği: Üretici ülkelerden yeni doğal gaz Türkiye'ye girecek ve doğal gaz akışı giderek artacaktır. Daha fazla arz kaynağı ve çeşitlendirilmiş ikmal yolları olacak, Avrupa ile ilişkileri güçlenecektir.

Doğal gaz fiyat güvenliği ve şeffaflık: Avrupa ile bağlantı ve arz güvenliği sağlama yararlarının yanı sıra doğal gaz piyasası likiditeleri ve daha iyi fiyat oluşturmaya yardımcı olacaktır.

Doğal gaz piyasası likiditesi: Birden çok doğal gaz nakliyatçıları ve ithalatçıların olması rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasına, Türkiye doğal gaz piyasasının gelişmesine ve likiditesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca Türkiye'de bir doğal gaz dağıtım merkezi kurulmasına yönelik adımlar atılacaktır.

Yabancı yatırımlar ve gelirler: BOTAŞ tarife geliri kazanacak ve vergi geliri sağlayacaktır. Ayrıca doğal gaz kesimine yönelik daha çok yatırım yapılacaktır.

Politik ve sosyal etkiler: Doğal gaz üreten komşu ülkelerle ve Avrupa ile bağlar artacak, bölgesel kalkınma teşvik edilecek, boru hattı projesinden kaynaklı istihdam artacaktır.

6. NABUCCO PROJESİ VE SON GELİŞMELER

Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi, Türkiye'den AB ülkelerine doğal gaz taşımak amacıyla düşünülen uzun geçişli boru hattı projesidir. Bu proje, Avrupa'nın en büyük doğal gaz tedarikçisi Rusya'dan alınan doğal gaza seçenek oluşturması nedeniyle AB ve ABD tarafından da büyük destek görmekte ve AB'nin yanı sıra Türkiye'nin enerji güvenliği açısından da büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'den başlayacak olan 3.300 km'lik boru hattının inşasına 2010 yılında girişileceği duyurulmuştur. Proje 2002 yılında BOTAŞ (Türkiye) tarafından başlatılmıştır. Türkiye'den çıktıktan sonra terminal ülke Avusturya'ya kadar sırasıyla Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçecek boru hattının ortakları, eşit hisse ile BOTAŞ, Bulgargaz (Bulgaristan), Transgaz (Romanya), MOL (Macaristan), OMV (Avusturya) ve RWE (Almanya)'dir. 2020 yılında 31 milyar metre küp doğal gaz taşınması planlanan hat, aynı zamanda AB'nin Trans-Avrupa Enerji Hattı'nın bir parçası olarak öngörülmektedir. Bu hatta ilişkin fizibilite ve mühendislik çalışmaları için AB fonlarından yararlanılmıştır. İlk çalışmalara göre projenin toplam maliyetinin 4,6 milyar avro olacağı hesaplanmıştır (Nabucco Gas Pipeline Project, 2009). Bu projenin finansman desteğini, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Yeniden İmar ve Kalkınma Bankası ile Nabucco Uluslararası Şirketi sağlayacaktır. Projenin maliyetinin 2005 yılında 4,6 milyar avro olarak belirlenmesine karşın, artan enerji ve çelik fiyatları nedeniyle bu maliyet güncellenmiştir. Son hesaplamalara göre projenin maliyeti yaklaşık 7,9 milyar avro olacaktır. Proje maliyetlerinin %30'unu ortaklar öz sermayeleri ile karşılayacaklardır (Nabucco Gas Pipeline Project, 2009; Aras, 2009).

² Net-back fiyat (net-back price), doğal gazın iletim maliyeti çıkarıldıktan sonra ülke sınırında temel alınan fiyat.

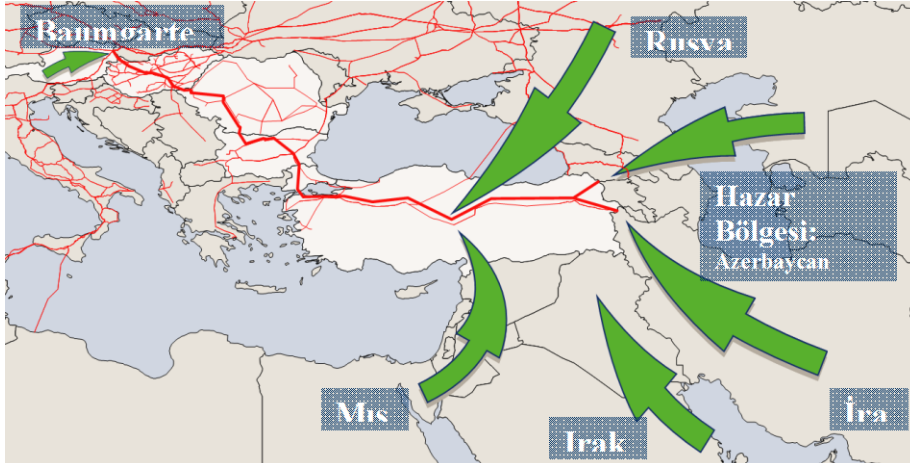
Bu hattın inşasına 2011 yılında başlanması öngörülmektedir. İlk doğal gazın 2014 yılında pompalanmasının beklendiği projede, ilk aşamada 8-10 milyar metreküplük doğal gaz akışı sağlanması planlanmaktadır. Yıllar itibarıyla hattın yıllık taşıma kapasitesinin 31 milyar metreküpe çıkarılması hedeflenmektedir (Nabucco Gas Pipeline Project, 2009).

2008 yılında doğal gaz tüketimi 490 milyar metre küp olan Avrupa'nın, 2020'de %43 artışla yaklaşık 700 milyar metre küpe çıkacağı düşünüldüğünde, Nabucco'nun Avrupa'nın doğal gaz ihtiyacının yaklaşık %5'ini karşılayacağı görülür. Böylece Avrupa doğal gazda Rusya doğal gazına alternatif ek bir hatta ulaşmış olacaktır. Ancak bu gelişmeler, Rusya'nın Avrupa pazarında etkinliğini azaltmayacaktır.

Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi Hükümetlerarası Anlaşması 13 Temmuz 2009 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu anlaşmaya ilişkin Ocak 2009'da başlayan görüşmeler, Haziran 2009'da yapılan yedinci tur toplantısında sonuçlandırılmıştır. Avrupa'nın doğal gazda Rusya'ya bağımlılığını azaltacak Nabucco projesinde katılımcı ülkelerin anlaşma noktasına gelmesi için AB Komisyonu arabuluculuk yapmıştır. Bu proje ile Rusya'nın Avrasya boru hatları üzerindeki tekelinin kırılması da hedeflendiğinden, bu proje özellikle ABD ve AB tarafından da desteklenmiştir. Ayrıca Rusya ile Ukrayna arasında son yıllarda yaşanan doğal gaz krizinin Avrupa'yı zora sokması, Nabucco'nun imzalanmasındaki süreci hızlandırmıştır. Bu hükümetlerarası anlaşma, projenin hayata geçirilmesi açısından önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.

Projeye doğal gaz tedarik edecek ülkeler; Azerbaycan, Türkmenistan, Irak ve Mısır'dır. Ancak uluslararası ve bölgesel koşullara göre Suriye, Katar, Rusya, İran gibi ülkeler de tedarikçi ülkeler arasında yer alabilecektir (Şekil 3).

Şekil 3 Nabucco Doğal Gaz Projesi: Doğal Gaz Arz Kaynakları

Kaynak: Mitschek, Reinhard (2009), Nabucco Gas Pipeline Project, TUROGE 2009, 8th Turkish International Oil&Gas Conference, Ankara, March 12, 2009.

AB'nin yanı sıra Türkiye'nin enerji güvenliği açısından da büyük önem taşıyan Proje'nin hayata geçmesi, tedarikçi, tüketici ve transit ülkelerarası karşılıklı bağımlılığı da artıracaktır.

Ancak Nabucco Projesi'nde aşılması gereken bazı sorunlar bulunmaktadır. Öncelikle Türkmenistan'ın Rusya ile yaptığı uzun dönemli doğal gaz anlaşmaları yüzünden Nabucco'ya yeterince doğal gaz verebilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Türkmenistan, Rusya dışında, İran, Çin ve Hindistan ile de anlaşmalar yapmış ve bu anlaşmalar nedeniyle ürettiği doğal gazın tamamını satmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Türkmenistan'ın Nabucco Projesi çerçevesinde doğal gaz üretimi için yeni yatırımlar yapması gerekmektedir. Bunların yanı sıra Türkmenistan ve Azerbaycan arasında Hazar Denizi'ndeki tartışmalı yatakların bulunması ve bu denizin hukuki statüsünün net olarak belirlenmemiş olması da bir başka sorunu oluşturmaktadır.

İran'ın Nabucco tedarikçileri arasında yer alması konusunda ABD'nin çekincelerinin bulunması, Irak'ın ise kendi içinde doğal kaynaklarının paylaşımında anlaşmaya varılmamış olması başka bir sorun

olarak karşımıza çıkmaktadır. Şahdeniz’de üretilecek Azerbaycan doğal gazının da Nabucco’ya dâhil edilmesinde siyasi ve ekonomik belirsizlikler bulunmaktadır (Aras, 2009).

7. SONUÇ

Doğal gazda dışa bağımlı olan Avrupa ülkeleri ve Türkiye, doğal gazı ağırlıklı olarak da Rusya’dan ithal etmektedir. Enerji arz güvenliğinin sağlanması amacıyla Rusya dışı alternatif doğal gaz kaynaklarına ulaşabilme, ekonomik olarak uygulanabilir, stratejik ve sosyal yararları olan Nabucco Projesi 2002 yılında BOTAS tarafından başlatılmıştır. Bu projenin geçiş ülkeleri arasında ortaklaşa gerçekleştirilmesine yönelik Hükümetlerarası Anlaşma 13 Temmuz 2009 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır. Bu anlaşmanın imzalanmış olması projenin hayata geçirilmesi açısından son derece önemli bir aşamadır.

Güney koridorunu oluşturacak Nabucco Projesinin hayata geçmesi, potansiyel tedarikçi ülkelere olduğu kadar kaynak ülkelere ve Türkiye’ye de birçok yarar sağlayacaktır. Azerbaycan, Türkmenistan, İran, Irak ve Mısır sahip oldukları doğal gazı ihraç edebileceklerdir. Ayrıca bu ülkelere doğal gaz talep ve fiyat güvenliği sağlayacak, bu nedenle gelen yabancı yatırım ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunacak, bilgi transferi gerçekleşecek ve istihdam yaratacaktır. Doğal gazda dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye için bu hat, arz kaynaklarını çeşitlendirme olanağı sağlayacaktır. Ayrıca birden çok doğal gaz ithalatçısının olması rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasına ve doğal gaz piyasasının gelişmesine katkı sağlayacak, yabancı sermaye gelerek doğal gaz sektörüne yönelik yatırımlar yapılabilecek ve boru hattı projesinden kaynaklı istihdam artacaktır. Ancak, bu hattın arz potansiyeli, aktarılacak doğal gazın dağılımına ilişkin sorunların bulunması nedeniyle, Hazar ve Ortadoğu doğal gazının Avrupa piyasalarına ulaşabilmesi uzun zaman alacak gibi görünmektedir. Yaşanan krizle üretim süreci daralma eğilimine girmiş olmakla birlikte, Avrupa ve Türkiye’nin uzun dönemde artacak doğal gaz gereksiniminin karşılanabilmesi için bu projenin mutlaka hayata geçirilmesi gerekmektedir. Proje ile ilgili olarak idari direktör Reinhard Mitschek (2010), finansman sorununun bulunmadığını, finans kuruluşları ve ticari bankaların kredi verebileceklerini ve 2010 yılının Nabucco Projesi yılı olacağını belirtmiştir (Lyons, 2010).

KAYNAKLAR

- ARAS, N. (2009), *Nabucco Projesi’nde Dönüm Noktası*, 13.07.2009, TASAM, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2932> , (18.09.2009).
- BOTAS (2009), *Doğal Gaz*, <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, (17.07.2009).
- BP (2009), *Statistical Review of World Energy June 2009*, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2009_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2009.pdf, (15.08.2009).
- ELLIS, J. (2009), “Nabucco and the Southern Corridor-A Partnership of Benefits: Turkey-Europe-Gas Supply Countries”, TUROGE 2009, 8th Turkish International Oil & Gas Conference, 11th-12th March 2009, Ankara, Turkey.
- EU2009.CZ, (2009), *Prague Summit Southern Corridor*, May 8, 2009, <http://www.eu2009.cz/en/news-and-documents/press-releases/declaration---prague-summit--southern-corridor--may-8--2009-21533/>, (25.09.2009).
- EUROGAS (2007), *Natural Gas Demand and Supply, Long Term Outlook to 2030, Forecast 2005 – 2030*, <http://www.eurogas.org/uploaded/Eurogas%20long%20term%20outlook%20to%202030%20-%20final.pdf>, (15.09.2009).
- EUROGAS (2009), *Natural Gas Consumption in EU27 in 2008*, The European Union of the Natural Gas Industry, 12th March 2009, Brussels, <http://www.eurogas.org/uploaded/09P142%20-%20Press%20release%20on%20Evolution%20of%20Gas%20Consumption%202008.pdf>, (15.08.2009).
- EUROPEAN COMMISSION (2007), *Energy Corridors, European Union and Neighbouring Countries*, http://www.energy.eu/publications/KINA22581ENC_002.pdf (30.09.2009).

- GÜL, A. (2009), Speech by Turkish President Abdullah Gul at the Summit Conference titled Natural Gas for Europe: Security and Partnership, <http://www.energysummit2009.bg/en/?action=news&id=53>, (15.09.2009).
- IEA (International Energy Agency) (2010), *Key World Energy Statistics*, http://www.iea.org/publications/free_new_Desc.asp?PUBS_ID=1199, (30.03.2011).
- LYONS, W. (2010), “Nabucco at Center of Gas Politics” *The Wall Street Journal*, 01.02.2010, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703389004575032950317518166.html?KEYWORDS=2010+year+of+Nabucco>, (15.02.2010).
- MITSCHEK, R. (2009), “Nabucco Gas Pipeline Project, TUROGE 2009”, 8th Turkish International Oil&Gas Conference, Ankara, March 12, 2009.
- NABUCCO GASPIPELINE PROJECT (2009), Inter-Governmental Agreement (IGA) guarantees stable legal framework for gas transit, 13th July 2009, Ankara, <http://www.nabucco-pipeline.com/press-public-news/press-releases/press-release-20090713.html>, (30.09.2009).
- NARİN, M. (2008), “Türkiye’nin Enerji Yapısı ve İzleyeceği Öncelikli Politikalar”, *Asodosya*, Ağustos 2008, <http://www.aso.org.tr/b2b/asobilgi/sayilar/Agustos2008/DosyaAgustos2008.pdf>, (15.08.2009).
- NIES, S. (2008), “Oil and gas delivery to Europe, An Overview of Existing and Planned Infrastructures”, French Institute for International Relations, http://www.europeangashub.com/article/oil_and_gas_delivery_to_europe_an_overview_of_existing_and_planned_infrastructures.html, (15.09.2009).
- SAE (2009), “Türkiye’nin Enerjide Yeni Çok Taraflı Açılımı”, Ağustos 2009, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, http://www.turksae.com/sql_file/358.pdf?PHPSESSID=a10d7100fb8a127b0f52bdd3e6afe357, (30.09.2009).
- SPECTRA ENERGY (2010), “Glossary of Energy Terms”, <http://www.spectraenergy.com/investors/glossary/n/>, a(15.01.2010).
- WINROW, G. M. (2009), “Problems and Prospects for the “Fourth Corridor”: The Positions and Role of Turkey in Gas Transit to Europe”, http://www.europeangashub.com/article/detail.php?parent_id=2&id=45, (15.09.2009).